

УДК 331.101.6

Крюкова О. Ю.

Ткачук О. В.

Кіровоградський національний технічний університет

РЕГІОНАЛЬНІ АСПЕКТИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ В УКРАЇНІ

У статті визначено значення продуктивності праці регіонів України за 2010-2012 рр. Досліджено залежність між рівнем продуктивності праці та заробітною платою, інноваційним розвитком і витратами на інновації у регіонах. На основі проведеного дослідження визначено впливові важелі подолання диспропорцій регіонального розвитку та підвищення продуктивності праці.

Ключові слова: продуктивність праці, диспропорції розвитку, інноваційний розвиток, заробітна плата, інновації.

Постановка проблеми. Сталий розвиток держави не може розглядатися у відриві від економічної та соціальної стабільності її регіонів. Успішне здійснення соціально-економічних перетворень в Україні значною мірою залежить від раціонального поєднання загальнодержавних інтересів з інтересами та особливостями регіонів, ефективним використанням їхнього природно-ресурсного, трудового, науково-технічного та виробничого потенціалів [1].

Важливого значення при здійсненні аналізу розвитку регіонів України набуває визначення рівня продуктивності праці, оскільки даний показник демонструє, наскільки ефективно у регіоні використовуються усі види матеріальних та трудових ресурсів, включаючи людський та інноваційний потенціали регіону.

Попри важливість показника продуктивності праці для економіки країни його виключено зі статистичної звітності. Тому актуальним завданням постає визначення даного показника у розрізі окремих регіонів України, а також виявлення залежності між продуктивністю праці та такими основними факторами, як рівень заробітної плати, інноваційний розвиток регіонів та витрати на інновації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти щодо продуктивності праці, методики її оцінки та механізмів її підвищення розглядаються у роботах таких вітчизняних та зарубіжних дослідників, як М. Акулов, Т. Базарова, Д. Богиня, С. Вігужинська, В. Вітвіцький, Р. Гаврилов, О. Грішнова, Г. Завіновська, А. Калина, А. Колот, О. Левченко, Е. Лібанова, Л. Лісогор, О. Михайловська, Г. Савицька, М. Семикіна, О. Ткачук, Л. Фільштейн, Ф. Хміль, Т. Чернова та ін. Однак все ж недостатню увагу приділено інтелектуальній складовій продуктивності праці та взаємозв'язку даного показника з інноваційним розвитком регіонів.

Невирішені раніше частини загальної проблеми. Реалії сьогодення ставлять нові вимоги до вивчення питання продуктивності праці. На сьогоднішній час головним ресурсом є інформація, а головним активом підприємства – інтелектуальний капітал. Увага зміщується із засобів виробництва до інформаційних технологій, а головне завдання менеджменту переміщується до вирішення питань підвищення продуктивності розумової або інтелектуальної праці фахівців. Тому важлива роль при розгляді даного питання у регіональному розрізі повинна приділятися інноваційному розвитку регіонів та пошуку на цій основі шляхів подолання регіональних диспропорцій.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є розробка шляхів підвищення продуктивності праці на основі визначення її залежності від рівня за-

робітної плати, інноваційного розвитку та витрат на інновації у регіональному розрізі.

Виклад основного матеріалу. Продуктивність праці як економічна та соціальна категорія має важливе значення при здійсненні економічного та соціального аналізу розвитку країни. Дана категорія є важливим показовим індикатором, що відображає рівень життя населення, економічного зростання та конкурентоспроможності країни. Рівень продуктивності праці (і все, що цей показник враховує) допомагає пояснити, чого бракує для економічного зростання та соціального розвитку як країни, так і будь-якого іншого суб'єкта господарювання, до якого застосовувався даний показник [9].

Зростання продуктивності праці є рушійним фактором підвищення конкурентоспроможності підприємств, збільшення обсягів виробництва, зростання ВВП, а отже, й економічного розвитку, який, в свою чергу, є головною передумовою розвитку людини, підвищення добробуту і якості її життя [8, с. 53].

У розрізі мети даного дослідження було визначено рейтинг продуктивності праці регіонів України та його значення у грошовому вираженні за 2010-2012 рр. (рис. 1).

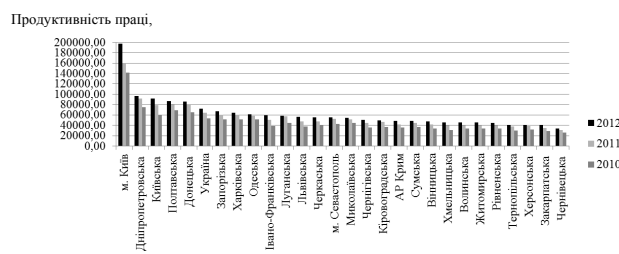

Рис. 1. Продуктивність праці регіонів України у 2010-2012 рр., грн./чол.

Джерело: розраховано за даними [2, с. 10]; [3, с. 345]; [4]; [5]; [6]

Рейтинг продуктивності праці регіонів було побудовано за даними Головного управління статистики у відповідній області. В його основі лежить величина валового регіонального продукту (ВРП) та кількості працюючих віком від 15 до 70 років. Таким чином, було отримано показник продуктивності праці у грошовому вираженні, який відображає розмір створеного ВРП одним працівником.

Звичайно, такий підхід до визначення рівня продуктивності праці у регіонах не є абсолютно точним, оскільки не враховує усіх факторів, таких як неофіційна зайнятість та ін., тому є дещо спрощеним. Проте, не маючи доступу до

всієї множини потрібних макроекономічних даних для абсолютно вірного підрахунку продуктивності регіональної праці, вважаємо цей метод найбільш прийнятним. Крім того, відповідно до Наказу Міністерства економіки України «Про затвердження Тимчасових методичних рекомендацій розрахунку продуктивності праці в цілому в економіці та за видами економічної діяльності» (№ 916 від 26.12.2008 р.), продуктивність праці для міжнародних порівнянь визначають як співвідношення валового внутрішнього продукту (ВВП) за паритетом купівельної спроможності (ПКС) із чисельністю зайнятого населення (за даними обстежень економічної активності населення (Labour Force Survey)). Аналогічну методику використовує Л.С. Лісогор у своїй науковій праці «Продуктивність праці в Україні: проблеми та перспективи підвищення» [7, с. 132], для визначення рівня продуктивності праці в Україні. Зважаючи на це, у рамках даного дослідження було використано саме таку методику розрахунку, що дозволило отримати найбільш відповідне співвідношення ВВП до величини зайнятого у регіоні населення.

Відповідно до рівня продуктивності праці регіони України було розподілено на п'ять груп: регіони з високий рівнем продуктивності праці – м. Київ, Дніпропетровська, Київська, Полтавська та Донецька області (рівень продуктивності праці у цих регіонах перевищує значення по Україні); з достатнім рівнем продуктивності праці – Харківська та Запорізька області (рівень їхньої продуктивності на 0-11% нижчий від значення по Україні); невисокий рівень продуктивності мають м. Севастополь, Одеська, Івано-Франківська, Луганська, Львівська, Черкаська, Миколаївська та Чернігівська області (рівень продуктивності праці у регіонах нижчий від 12 до 29,9%, ніж у середньому по Україні); низький рівень продуктивності праці мають такі регіони, як Кіровоградська, Сумська, Вінницька, Хмельницька, Волинська, Житомирська, Рівненська області та АР Крим (рівень продуктивності праці у регіонах на 30-39% нижчий, ніж у середньому по Україні); дуже низький рівень продуктивності праці – Херсонська, Тернопільська, Закарпатська та Чернівецька області (рівень продуктивності праці у регіонах нижчий, ніж у середньому по Україні більше, як на 40%).

Розділ регіонів на групи за рівнем продуктивності є важливим. Так, на розвиток регіонів з різним рівнем продуктивності праці та різним рівнем розвитку, відповідно, різну силу впливу мають ті чи інші фактори, а отже, не можна застосовувати єдині механізми підвищення продуктивності праці до регіонів з різним рівнем продуктивності праці.

Як бачимо зі схеми на рис. 1, відхилення між регіонами-лідерами та аутсайдерами до середньоукраїнського рівня є значним та свідчить про наявність значних диспропорцій у розвитку регіонів. Відповідно до рівня розвитку регіону на його продуктивність праці впливають ті чи інші фактори.

У контексті нашого дослідження проаналізуємо реальну залежність між рівнем продуктивності праці та заробітною платою у регіонах. Для вирішення поставленої задачі таку залежність було розглянуто за допомогою лінійної моделі. Більш детально коефіцієнт залежності рівня продуктивності праці регіонів від реальної заробітної плати населення зображено на рис. 2.

Рис. 2. Коефіцієнт залежності росту продуктивності праці від росту рівня реальної заробітної плати за регіонами України

Джерело: розраховано автором

Результати дослідження показали, що у різних регіонах залежність між рівнем продуктивності праці та заробітною платою є різною. Це свідчить, що не у всіх регіонах, якщо підняти рівень заробітної плати, зросте й продуктивність праці. Низька залежність між показниками демонструє і той факт, що на збільшення продуктивності праці впливають інші чинники, зокрема: державна підтримка регіону, або ж високий рівень тіньових доходів тощо.

Наступний фактор, що має вагомий вплив на рівень продуктивності праці у довгостроковому періоді та дає можливість підвищувати її рівень інтенсивним шляхом, – рівень інноваційного розвитку регіонів. Саме рівень інноваційного розвитку є підґрунтям для довгострокового розвитку регіону та підвищення його конкурентних позицій.

У контексті даного дослідження важливого значення набуває виявлення залежності між ростом продуктивності праці та кількістю інноваційно-направлених підприємств. Виявлення такої залежності відбувалося аналогічним чином – за допомогою лінійної моделі. Для виявлення коефіцієнта залежності використовувалися результати підрахунку індексу росту продуктивності праці за 2000-2012 рр. та індексу зміни кількості інноваційних підприємств, за аналогічний проміжок часу (за даними Головного управління статистики у відповідній області). Отримані результати зображені на рис. 3.

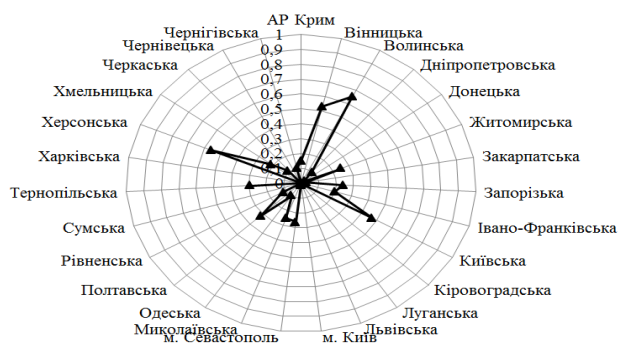

Рис. 3. Значення коефіцієнту залежності індексу росту продуктивності праці та кількості інноваційних підприємств за регіонами України

Джерело: розраховано автором

Виходячи з даних рис. 3, бачимо, що лише деякі регіони підвищують рівень продуктивності праці за допомогою інноваційного розвитку. У загальному вигляді наявна ситуація має негативні наслідки для інноваційного розвитку країни загалом та створює додаткові перешкоди на шляху гармонійного розвитку країни за інноваційною моделлю. Однак наявність регіонів, на підвищення продуктивності праці яких можливо вплинути збільшенням інноваційної активності підприємств, є позитивним явищем.

Не менш важливим показником для аналізу є загальна величина витрат промислових підприємств регіонів, направлених на інноваційну активність. За допомогою лінійної моделі знаходимо взаємозв'язок між ростом продуктивності праці та витратами підприємств на інновації (за розрахунками індексів росту відповідного показника за 2000-2012 рр., за даними Управління статистики). Результати розрахунку наведені на рис. 4.

Рис. 4. Значення коефіцієнту залежності між ростом продуктивності праці та витратами підприємств на інновації за регіонами України

Джерело: розраховано автором

До причин низької інноваційної активності підприємств України можна віднести відсутність власних коштів на здійснення інноваційної діяльності, у той час як обсяги державного фінансування є вкрай обмеженими. Така ситуація ставить вимоги до залучення іноземних інвесторів, однак для малих підприємств така задача є вкрай складною, а для високотехнологічних підприємств пошук стратегічних інвесторів є неможливим без розкриття інформації на фондовому ринку; у свою чергу, відсутність регулярної звітності не відповідає запитам інвесторів.

Проаналізувавши показник рівня продуктивності праці регіонів та факторів, що впливають на

рівень продуктивності праці та розвиток регіону за інноваційною моделлю, важливо зазначити, що конкретні заходи та важелі впливу на підвищення продуктивності праці регіонів повинні бути різними, в залежності від існуючого стану та від впливу на даний показник тих чи інших факторів. Так, на регіони з високим рівнем продуктивності праці майже вагомий вплив фактори інноваційного розвитку та майже не впливає рівень заробітної плати; на регіони з достатнім рівнем продуктивності праці у більшій мірі впливає рівень заробітної плати та незначний вплив має інноваційний розвиток; на регіони з невисоким рівнем продуктивності праці майже рівнозначний вплив чинять рівень заробітної плати та інші фактори, однак майже не впливає інноваційний розвиток; на регіони з низьким рівнем продуктивності праці найбільший вплив має рівень заробітної плати; на регіони з дуже низьким рівнем продуктивності праці впливають інші фактори та мають незначний вплив рівень заробітної плати та інноваційний розвиток.

Висновки і пропозиції. У результаті дослідження встановлено, що подолання диспропорцій розвитку регіонів є основним завданням, що лежить в основі економічної безпеки країни та покращення соціально-економічного становища країни. Особливого значення для підвищення економічної безпеки та конкурентоспроможності України є подолання диспропорцій у рівнях продуктивності праці, оскільки саме даний показник є результатом соціально-економічного розвитку регіонів. Враховуючи тенденції сучасного розвитку економік країн світу, першочергова увага приділяється інноваційному потенціалу країни та розвитку економіки за інноваційною моделлю. Лише за таких умов можна гарантувати отримання довгострокових переваг та підвищення конкурентоспроможності. Однак розвиток країни за інноваційною моделлю можливий тільки за умови інноваційного розвитку та підвищення інноваційного потенціалу усіх регіонів, та зростання на цій основі продуктивності праці регіонів інтенсивним шляхом. За інших умов – диспропорції розвитку регіонів лише збільшуватимуться. Так, регіони зі стабільним розвитком інноваційного потенціалу отримуватимуть все більші довгострокові переваги, регіони ж з низьким інноваційним потенціалом втрачатимуть свої конкурентні позиції.

Напрями подальших досліджень у зазначеній сфері є формування концептуального механізму подолання диспропорцій регіонального розвитку та підвищення на цій основі продуктивності праці у регіонах.

Список літератури:

1. Британська Н.Н. Нерівномірність фінансового розвитку регіонів та шляхи подолання дисбалансів [Електронний ресурс] / Н.Н. Британська, Т.Ю. Мазуренко. – Режим доступу : http://www.rusnauka.com/12_KPSN_2010/Economics/63310.doc.htm.
2. Валовий регіональний продукт за 2012 рік. Статистичний збірник. Державна служба статистики України / За редакцією І.М. Нікітіної, 2014. – 79 с.
3. Статистичний щорічник України за 2012 рік. Державна служба статистики України / За редакцією О. Г. Осауленка, 2013. – 552 с.
4. Дослідження INSEAD : Глобальний індекс інновацій 2012 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.csr-ukraine.org/interes/dosludjennya_insead_global_undeks.html.
5. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2011. Назустріч економічному зростанню та процвітання. – Фонд «Ефективне управління». – 2011. – 198 с.
6. Звіт про конкурентоспроможність регіонів України 2012. Назустріч економічному зростанню та процвітання. – Фонд «Ефективне управління». – 2012. – 208 с.
7. Лісогор Л.С. Продуктивність праці в Україні: проблеми та перспективи підвищення / Л. С. Лісогор // Проблеми ринку праці. – 2010. – С. 131–318.
8. Пасека С.Р. Управління продуктивністю праці в контексті соціально-економічного розвитку суспільства / С.Р. Пасека, А.С. Пасека // Вісник Приазовського державного технологічного університету. – Маріуполь. – 2008. – С. 53.
9. Freeman R. Labour productivity indicators. Comparison of two OECD databases productivity differentials & the balassa-samuelson effect : OECD Statistics Directorate Division of Structural Economic Statistics, 2008. – 76 с.

Крюкова О. Ю.

Ткачук О. В.

Кировоградский национальный технический университет

РЕГИОНАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ПОВЫШЕНИЯ ПРОИЗВОДИТЕЛЬНОСТИ ТРУДА В УКРАИНЕ

Резюме

В статье определено значение производительности труда регионов Украины за 2010-2012 гг. Исследована зависимость между уровнем производительности труда и заработной платой, инновационным развитием и расходами на инновации в регионах. На основе проведенного исследования определены влияющие рычаги преодоления диспропорций регионального развития и повышения производительности труда.

Ключевые слова: производительность труда, диспропорции развития, инновационное развитие, заработная плата, инновации.

Kriukova O. Yu.

Tkachuk O. V.

Kirovograd National Technical University

REGIONAL ASPECTS OF LABOR PRODUCTIVITY GROWTH IN UKRAINE

Summary

In the article has been defined the value of the labor productivity Ukrainian regions for 2010-2012. Has been investigated the relationship between labor productivity and wages, innovation and the cost for innovation in the regions. Based on the study has been defined the impact instruments to overcome the disparities of regional development and growth the labor productivity.

Key words: labor productivity, development disparities, innovative development, wages, innovation.

УДК 331.526

Лаушкін О. М.

Донецький національний університет

ФОРМУВАННЯ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОЇ ЗАЙНЯТОСТІ У ЕПІСТЕМОЛОГІЧНИХ СПІЛЬНОТАХ

У статті досліджено особливості формування постіндустріальної зайнятості у епістемологічних спільнотах як результату переходу системи суспільного виробництва у якісно новий стан – нову економіку. Система зайнятості у епістемологічних спільнотах істотно відрізняється від існуючої індустріальної, що характеризується низькою ефективністю використання людського і соціального капіталу, а також внутрішньою конфліктністю соціально-трудова відносин. У епістемологічних спільнотах формується новий тип зайнятості, спрямованої на розкриття когнітивного потенціалу та самостворення особистості у продуктивній творчій праці.

Ключові слова: зайнятість, епістемологічні спільноти, людський та соціальний капітал.

Постановка проблеми. У новій економіці, що заснована на знаннях, відбувається якісна трансформація зайнятості – атомізована, рутинна праця замінюється інтелектуальною, творчою. Експонентне зростання обсягів знання, що виробляється, і обмежені когнітивні можливості індивіда спонукають його до участі в епістемологічних спільнотах, що створюються з метою інтеграції пізнавальних здібностей індивідів в процесі спільного пізнання. Постіндустріальна система зайнятості, що формується у ядрі епістемологічної спільноти, якісно відрізняється від попередньої індустріальної, якій за час свого існування не вдалося вирішити конфлікт і досягти балансу інтересів основних учасників соціально-трудова відносин. Саме епістемологічна спільнота здатна ефективно координувати зусилля всіх учасників взаємодії, що спільно виробляють нове знання, а також забезпечувати необхідний рівень довіри, за якого конфлікт індустріальної системи зайнятості вирішується, а інтереси учасників узгоджуються.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукову розробку теоретичних і прикладних проблем постіндустріальної зайнятості значний внесок зробили вчені А. Амоша, С. Бандур, В. Ге-

єць, О. Грішнова, Е. Лібанова, Н. Лук'яненко, Л. Шаульська, С. Baldry, P. Drucker, G. Friedman, D. Hounshell, F. Machlup, M. Porat, G. Torlak, R. Volti, D. Zonderman та ін.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Епістемологічні спільноти являють собою об'єднання індивідів з метою спільної роботи, розподілу і використання знання – базового ресурсу нової економіки. Подібні спільноти, незважаючи на те, що вони є лабораторіями інновацій та ключовими точками зростання в системі відтворення суспільного продукту, в рамках mainstream економіксу не розглядаються, і їх роль у створенні нової вартості залишається неясною.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є дослідження особливостей формування постіндустріальної зайнятості у епістемологічних спільнотах.

Виклад основного матеріалу. Епістемологічна спільнота, учасники якої спільно розробляють базовий ресурс нової економіки – знання, забезпечує досить високі стимули до кооперації учасників спільноти з огляду на спільну спрямованість векторів їх дій і рішень. Етимологічне значення терміну «епістемологічна спільнота» походить від грецького слова «ἐπιστήμη», яке перекладається